

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

JAZYK A STYL POVÍDKOVÉ TVORBY JANA BALABÁNA

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Bohumila Junková, CSc.

Autor práce: Barbora Tušová

Studijní obor: Bohemistika

Ročník: 3.

2012

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice dne:

.....

Děkuji doc. PaedDr. Bohumile Junkové, CSc. za ochotnou spolupráci a rady při zpracování mé bakalářské práce.

ANOTACE

Stěžejním bodem bakalářské práce bude jazyková analýza povídkové tvorby Jana Balabána, konkrétně souborů Možná, že odcházíme a Prázdniny. Budu se zabývat specifickými jazykově - stylovými prostředky a jejich funkcí v daných textech. V úvodní teoretické části stručně představím funkční styl umělecký a tematiku, jež je pro autora signifikantní. Rovněž se krátce zmíním o jeho další tvorbě. V praktické části budu nahlížet na text z různých jazykových rovin, a to z hláskoslovné, lexikální, morfologické a syntaktické. Analýza bude doplněna o úryvky z textu, na nichž budou dané jevy vysvětleny. Výsledkem bude jazykový rozbor obou děl a jejich porovnání.

ABSTRACT

The focal point of my thesis is going to be a language analysis of Jan Balabán's short stories, specifically collections called *Možná, že odcházíme* and *Prázdniny*, it means in English *We Maybe Leave* and *Holidays*. I am going to deal with specific language style means and their functions in Balabán's texts. In my initial theoretical part I am going to introduce briefly functional style of art and theme which is significant for the writer. And more I would like to introduce the other parts of his work. In my practical part I am going to study the text from various linguistic levels, from phonetic, lexical, syntactic and morphological levels. Analysis is going to be completed by parts of Balaban texts where I will explain language phenomena. The result of my thesis will be the language analysis of both collections and their comparison.

OBSAH

	ÚVOD	8
I.	TEORETICKÁ ČÁST	9-21
1	STYL UMĚLECKÉ LITERATURY	9-20
	1.1 Stylistika a poetika	9
	1.2 Jazyk autora a jeho styl	9
	1.3 Singulární styl uměleckého díla	10
	1.4 Textová výstavba	11
	1.4.1 Kompozice	11
	1.4.2 Horizontální členění textu	11
	1.4.3 Vertikální členění textu	12
	1.5 Jazyková výstavba	13
	1.5.1 Syntaktická stavba textů	13
	1.5.2 Hláskoslovná a morfologická stránka	14-15
	1.5.3 Lexikální stránka	16-18
	1.5.4 Implicitnost a explicitnost v uměleckém vyjádření	19
	1.5.5 Styl epického projevu	20
	1.5.6 Intertextovost	20
2	JAN BALABÁN	21
II.	PRAKTICKÁ ČÁST	23-49
1	ROZBOR DÍLA MOŽNÁ, ŽE ODCHÁZÍME	23-40
	1.1 Kompozice	24
	1.2 Horizontální členění	24
	1.3 Vertikální členění	24-25
	1.4 Syntaktická stavba	25-27
	1.5 Hláskoslovná stavba	28-29
	1.6 Morfolofgická stavba	30
	1.7 Lexikální stavba	31-35
	1.7.1 Dobový příznak	31
	1.7.2 Expresivní příznak	31-32

	1.7.3 Slohový příznak	33
	1.7.4 Stylový příznak	33-34
	1.7.5 Nespisovné výrazy	34-35
	1.8 Nepřímá pojmenování	36-38
	1.8.1 Přirovnání	36-37
	1.8.2 Metafory	37-38
	1.9 Aluze	39-40
2	ROZBOR DÍLA PRÁZDNINY	41-49
	2.1 Kompozice	42
	2.2 Horizontální členění	42
	2.3 Vertikální členění	42
	2.4 Syntaktická stavba	43-44
	2.5 Hláskoslovná a morfologická stavba	45
	2.6 Lexikální stavba	46-47
	2.7 Nepřímá pojmenování	48-49
	2.7.1 Přirovnání	48-49
	ZÁVĚR	50-51
	POUŽITÁ LITERATURA	52-53
	INTERNETOVÉ ZDROJE	53

ÚVOD

Téma bakalářské práce jsem si vybrala na základě přečtení několika souborů prozaika, publicisty a překladatele Jana Balabána. Povídky mě zaujaly nejen po stránce obsahové, ale i po stránce jazykové. Autorův smysl pro detail a zvláštní, neotřelé používání metafor vtáhnou čtenáře do melancholického prostředí, kde jednotlivé postavy prožívají nějakou životní krizi. I přestože jsou povídky velmi krátké, myslím, že v každé je to, co tam být má, nic nechybí. Zachycení zlomového okamžiku, zajímavá psychologie postav i prostor pro čtenářskou imaginaci – velmi časté jsou „otevřené“ závěry. Nad hlavními hrdiny jakoby se vznášel opar smutku, melancholie. Významnou roli v dílech hraje víra v Boha.

Práce je rozdělena na dvě základní části. V prvním, teoretickém úseku jsem se rozhodla charakterizovat dle prostudované literatury funkční styl umělecký. Krátce se také zmíním o postavě Jana Balabána a jeho tvorbě. Pilířem praktické části bude jazyková analýza povídkových souborů *Možná, že odcházíme* a *Prázdniny*. V závěru práce porovnam a zhodnotím jazykové prostředky obou děl. Odkazy k doslovným citacím a vysvětlivky budou umístěny pod čarou a parafrázované myšlenky budou ocitovány nepřímou citací přímo v textu. Příklady z analyzovaných povídkových souborů budou psány vždy kurzívou. Pokud se bude jednat o celé věty, budou dány do uvozovek. Části vět nebo slova vytržená z kontextu budou psána pouze kurzívou. Za příklady z povídek uvedu vždy rok vydání knihy a stranu.

I. T E O R E T I C K Á Č Á S T

1 STYL UMĚLECKÉ LITERATURY

Komunikační funkce jazyka je přítomna téměř ve všech verbálních komunikátech. Včetně funkce komunikační v nich ale můžeme nalézt i další funkce jazyka, jednou z nich je například funkce estetická. Komunikáty, jež mají primárně přinášet nějakou informaci, jsou z hlediska funkce estetické spíše neutrální. Čtenář pochopitelně i v takovýchto textech může nacházet jistou estetickou hodnotu, autor však o ni neusiloval. Pokud autor používá výrazové prostředky s ohledem na funkci estetickou, snaží se o vznik uměleckého díla. (Krčmová, 2008, s. 296)

1.1 Stylistika a poetika

Již od starověku se klade důraz na jazykové neobvyklosti. Předmětem zkoumání poetiky jsou především nepřímá pojmenování, figury, metrum, rým a z části také jazyková kompozice. Oproti tomu jazykovědná stylistika se zabývá využitím jednotlivých prostředků různých jazykových rovin. V současnosti stylistika studuje dílo jako celek a zároveň jednotlivé jazykové prvky, vztahy mezi nimi i další komunikační prostředky, jež umělecké dílo vykazuje. Vzájemné spolupráce pak jazykovědná stylistika a poetika využívají v oblasti krásné literatury. (Krčmová, 2008, s. 297)

1.2 Jazyk autora a jeho styl

Pokud se při analýze uměleckého díla zaměřujeme na jazyk, zkoumáme konkrétní výrazové prostředky, které byly v textu užity. Stylistické bádání poté objasní funkci daných jazykových prostředků v díle. Jazykem díla se zabýváme „*ve vztahu ke struktuře jazyka, poznáváme prvky jednotlivých útvarů národního jazyka v něm...*“¹. Jazyk díla - stejně jako styl - je často nápomocný při určování autorství anonymních textů. (Krčmová, 2008, s. 296)

---

¹ KRČMOVÁ, Marie. Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor. Styl umělecké literatury. ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 296. ISBN 978-80-7106-961-4.

1.3 Singulární styl uměleckého díla

Jestliže styl vznikající v komunikátu má jak funkci komunikační, tak estetickou, označujeme ho jako styl umělecké literatury. K tomuto funkčnímu stylu řadíme veškerá díla krásné literatury, jež jsou aktuálně čtena, potenciálně sem patří rovněž díla dočasně pozapomenutá, nevyjímaje starší literaturu vzniklou v odlišných jazykových i kulturních podmínkách, a také překlady. Uměleckým textem se mohou stát i díla, která vznikla původně v jiném funkčním stylu. Jsou to kupříkladu Nerudovy fejetony, Čapkovy sloupky, Bassovy nebo Kainarovy „rozhlásky“, soudničky Těsnohlídkovy nebo mnohé texty memoárové a cestopisné, které náleží spíše literatuře věcné. (Krčmová, 2008, s. 297)

Marie Krčmová (2008) uvádí, že je velmi obtížné sjednotit a vymezit znaky společné pro uměleckou literaturu; například najít stylovou podobnost mezi reflexivní lyrikou, klasickou tragédií a realistickou prózou, i přestože to bezpochyby nejsou žánry patřící k věcné literatuře. Stejně tak je tomu s hledáním jednotné stylové normy, která by spojovala způsob vyjadřování autorů různých generací, a to při stejném žánru (historické romány Jiráskovy, Vančurovy atd.), i autorů jedné generace (styl Čapkův, Vančurův, Hrabalův atd.), a také mezi stylově odlišnými díly jednoho autora (Čtvrtkovy prózy pro děti x pro dospělé). Krčmová (2008) říká: „*Proto se společné označení stylu projevů se zvýrazněnou estetickou funkcí chápe někdy jako pouhé označení množiny singulárních stylů uměleckých děl, jindy jako souhrnné označení stylů autorských, nebo konečně jako souhrnný název pro samostatné styly jednotlivých literárních druhů, lyriky, epiky, dramatiky.*“²

Méně náročný čtenář bývá spokojen s textem, který využívá „*hotových vyjadřovacích modelů*“³, kdežto text psaný výrazným a originálním autorským stylem bývá považován za zajímavější. (Krčmová, 2008, s. 298)

---

² KRČMOVÁ, Marie. Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor. Styl umělecké literatury. ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 298. ISBN 978-80-7106-961-4.

³ KRČMOVÁ, Marie. Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor. Styl umělecké literatury. ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 298. ISBN 978-80-7106-961-4.

1.4 Textová výstavba

1.4.1 Kompozice

„Kompozicí se rozumí uspořádání jazykového projevu, a to jako celku i jeho částí.“⁴ Slohový postup epického textu má většinou postupnou vyprávěcí linii, v jednotlivých žánrech se její podoba může obměňovat; „velká epika spojuje více než jednu dějovou linii, v menší epice jde o linii jedinou.“⁵

I dějová linie může být časově modifikována současně s tím, jak se mění fabule na syžet. Ve vyprávění se objevují popisy a úvahy, v drobné epice tyto pasáže příliš nenajdeme. V epickém textu je dialog je monologickou řečí vypravěče. Dramatický text je postaven na dialogu postav, úvahy jsou zde prezentovány formou monologu, představení na scéně nahrazuje popisnou část. V lyrice dominuje postup popisný nebo úvahový. (Krčmová, 2008, s. 304)

1.4.2 Horizontální členění textu

Horizontálním členěním textu chápeme členění na úvod, střed a závěr. V psaných textech vyděluje i kapitoly a odstavce. (Krčmová, 2008, s. 119)

Horizontální členění textů krásné literatury zahrnuje části jako titul (ve středověku mívala umělecká díla titul, který stručně charakterizoval obsah, v dnešní době má titul charakter spíše obrazný), prolog a epilog (i u dramatu), kapitola, odstavec. Co se týče dramatu, je horizontálně rozčleněno na jednání a jednotlivé výstupy. (Krčmová, 2008, s. 305) „V lyrice je obdobou horizontálního členění volba jednotlivých čísel sbírky.“⁶

---

⁴ BEČKA, Josef V. *Česká stylistika*. 1. vyd. Praha, 1992, s. 281. ISBN 80-200-0020-8

⁵ KRČMOVÁ, Marie. Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor. Styl umělecké literatury. ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 304. ISBN 978-80-7106-961-4

⁶ KRČMOVÁ, Marie. Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor. Styl umělecké literatury. ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 305. ISBN 978-80-7106-961-4

1.4.3 Vertikální členění textu

„Vertikálním členěním textu rozumíme způsoby vyjádření odrážející hierarchii jednotlivých informací a jejich vzájemné vztahy (...)“⁷

Vertikálním členěním v epice se míní rozdělení informace do pásma vypravěče a pásma postav. (Krčmová, 2008, s. 305)

V pásmu postav i v pásmu vypravěče rozlišujeme několik typů řeči. Pro projev, který považujeme za skutečně pronesený, používáme označení přímá řeč. Vyjadřuje názory, pocity mluvčího, jeho vztah k oslovenému apod. Graficky je přímá řeč odlišena uvozovkami. Nevlastní řeč přímá se liší tím, že není označena uvozovkami. Splývá s ostatním textem. U polopřímé řeči je 1. a 2. slovesná osoba vyjádřena osobu třetí, proto nemůžeme polopřímou řečí vyjádřit apel. (Bečka, 1992, s. 276) Nepřímou řeč charakterizuje J.V. Bečka (1992) takto: *„úplně stírá polaritu rozhovoru a rozhovor převádí v nedialogické vyprávění jako jednu z forem jednání, od ostatních neodlišenou.“⁸*

V dramatu jde o repliky postav a scénické poznámky. V lyrice zajišťuje vertikální členění volba obrazných vyjádření. (Krčmová, 2004, s. 305)

---

⁷ KRČMOVÁ, Marie. Stylistické aspekty výstavby textu. ČECHOVÁ, Marie a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 2008, s. 120. ISBN 978-80-7106-961-4.

⁸ BEČKA, J.V. *Česká stylistika*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1992, s. 277. ISBN 80-200-0020-8.

1.5 Jazyková výstavba

1.5.1 Syntaktická stavba textů

„Syntax (skladba) je v tradičním pojetí součástí gramatiky, která se zabývá výstavbou jazykových jednotek vyšších než je pojmenování (...).“⁹ Zkoumá vztahy mezi jednotlivými prvky v rámci věty a také způsoby vyjádření těchto vztahů. (Krčmová, 2008, s. 182) Stylová hodnota syntaktických jednotek může být stálá, což znamená, že jisté spojení nebo typ výpovědi nabývají příznaku nějakého funkčního stylu. Kontextová stylová hodnota oproti tomu vzniká individuálně, aktualizací. (Krčmová, 2008, s. 183)

Z hlediska syntaktické výstavby jsou umělecká díla velmi různorodá. V umělecké literatuře můžeme objevit veškeré typy vět a souvětí. Někdy dochází ke zvýšení frekvence vět určitého typu, to bývá prostředkem poetizace. V řeči vypravěče i postav se objevuje prostředek osamostatňování částí výpovědi. Výpovědi, které by se daly spojit v jeden celek, jsou odděleny tečkou nebo čárkou. Vedle osamostatňování se může objevit i spojování samostatných výpovědí. (Krčmová, 2008, s. 312)

K básnickému zkrášlení textu se často užívá obměny slovosledu nebo subjektivního pořádku slov. Prostředkem poetizace v řeči vypravěče je také použití vět tázacích, přacích nebo zvolacích. (Krčmová, 2008, s. 313)

Při syntaktickém rozboru krásné literatury stojí za povšimnutí syntaktické figury. Jsou jimi asyndeton (bezespoječné přičlenění vět), polysyndeton (nadbytek spojek), parenteze (vsuvka), zeugma (spřežení vazeb) a elipsa (výpustka). (Krčmová, 2008, s. 313)

---

⁹ KRČMOVÁ, Marie. Výrazová stylistika. Slohová charakteristika výrazových prostředků: Slohová charakteristika prostředků syntaktických. ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 2008, s. 182. ISBN 978-80-7106-961-4.

1.5.2 Hláskoslovná a morfoloická stránka

Při jazykovém rozboru díla jsou pro nás „důležitá“ a „zajímavá“ slova příznaková. Nespisovné výrazy plní tuto funkci autor užívá k posílení „soudosti textu“ (Krčmová, 2008, s. 314).

Obecná čeština však již není v krásné literatuře tolik neobvyklá, její prvky se běžně objevují zejména v mluvě postav, a tak se příznakovost některých nespisovných výrazů vytrácí. Nejfrekventovanější tvarotvorné a hláskoslovné prvky obecné češtiny jsou *ej* v kmeni i v koncokách, *-ý* místo *-é* v koncokách, *-ma* v 7. pádě plurálu, aktivní participia typu *nes*, změny v některých tvarech časování. (Krčmová, 2008, s. 314)

Včetně nespisovných výrazů se v umělecké literatuře užívá i hláskových a tvarových výrazů zastaralých. Jejich funkce se liší. Ve starších dílech jsou takové prostředky pouhým projevem doby, v níž vznikly. Zastaralé výrazy mohou být prostředkem ironie (John) nebo dopomáhají k charakterizaci prostředí a postav (Jirásek, Winter), k poetizaci textu (Vančura), posilují komiku díla (Poláček), jsou prostředkem kontrastu v textu (Hrabal) (Krčmová, 2008, s. 315). K tvarovým a hláskovým prostředkům tohoto typu v rámci spisovného jazyka patří infinitiv na *-ti*, opisné pasivum, přechodník přítomný a minulý, předminulý čas, jmenné tvary adjektiv. Marie Krčmová (2008) uvádí, že „*je nutno užití takových prostředků hodnotit s ohledem na normu spisovného jazyka a jeho kodifikaci v době vzniku díla*“¹⁰.

Dalším prostředkem poetizace je výběr výrazů, které obsahují neobvyklé seskupení hlásek nebo slov. Jsou to slova, v nichž se opakují zvukově podobné nebo dokonce stejné hlásky. Najdeme je na okraji slovní zásoby, u zvukomalebných slov a slov od nich odvozených (*vr – vrčet*) a také u expresiv (*řafka, šťourat*). Využití zvukově neobvyklých výrazů je časté v literatuře pro děti (pohádky o Rumcajsovi), ojediněle je najdeme i jinde (*A před chalupou z koně hop! / A na chalupu klop, klop, klop!* – K.J. Erben). (Krčmová, 2008, s. 316).

Pro výstavbu básnického textu je významná snaha autora o zvukomalebnost. Seskupením hlásek s větší mírou libozvučnosti (u vokálů je nejvíce libozvučné *á*, u

---

¹⁰ KRČMOVÁ, Marie. Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor. Styl umělecké literatury. ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 315. ISBN 978-80-7106-961-4

konsonantů sonory) může vzniknout text s „výrazných poetickým účinkem“¹¹. Text ale nemusí být pouze libozvučný, estetická jsou i seskupení méně libozvučná. (Krčmová, 2008, s. 316)

---

¹¹ KRČMOVÁ, Marie. Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor. Styl umělecké literatury. ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 316. ISBN 978-80-7106-961-4

1.5.3 Lexikální stránka

Zkoumání lexikální stránky uměleckých děl je velmi zajímavé, můžeme zde nalézt mnoho specifických výrazů. Problematikou uměleckého vyjadřování se zabývá poetika. Ta se snaží uspořádat využití příznakových slov, „*tj. slov zabarvených citově, dobově, frekvenčně, příznakových z hlediska stylového nebo z hlediska spisovnosti, všímá si epitet a přirovnání, ale také figur vznikajících spojováním slov.*“¹²

Jedním ze specifických rysů krásné literatury je široká slovní zásoba. V uměleckých textech je index opakování slov oproti jiným textům nižší. Nejrozmanitější slovní zásobu má poezie, zde volba slovních pojmenování ovlivňuje celou výstavbu textu. Index opakování slov je v různých dílech různý. Umělecké texty jsou typické tím, že autor se snaží co nejméně opakovat stejné výrazy na menším úseku textu. Výsledkem toho je stylová disimilace; text vykazuje mnoho synonymních lexému, což vede k obohacení lexika daného díla. Někdy autor záměrně opakuje některé výrazy, což může mít účinek emotivní nebo intenzifikační. Je to tzv. motivované opakování. Účelem takového opakování může být zvýraznění emocí nebo zesílení intenzity. Emotivní opakování bývá většinou osamostatněno, zatímco intenzifikační opakování je často součástí jedné výpovědi. V umělecké literatuře může být velmi obtížné vyhledat rozdíl mezi opakováním intenzifikačním a emotivním – obě jsou prvky jedné estetické informace. (Krčmová, 2008, s. 327)

Pokud autor textu soustředí synonyma na malé ploše, pak jde o pleonasmus. Marie Krčmová (2008) ho definuje jako *ustálený způsob hromadění synonym* a jako názorný příklad uvádí úryvek z Werichova Fimfára: *Tři bratři ... byli vážení a ctění. Lidé se jim neposmívali, netupili je, neponižovali.*

Včetně synonym se v textu mohou hromadit také kohyponyma – slova souřadná. Kumulaci těchto slov se říká enumerace.

Styl komunikátu záleží na volbě slovní zásoby. Ta může být tvořena prvky neutrální slovní zásoby, častěji ale její hranice překračuje. Pokud jsou v textu vedle prostředků neutrálních použity např. jen prostředky knižní až archaické nebo jen nespisovné, jen slangové atd.,

---

¹² KRČMOVÁ, Marie. Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor. Styl umělecké literatury. ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 317. ISBN 978-80-7106-961-4

jedná se o stylově jednotný komunikát. Jako příklad uvádí Krčmová (2008) jazyk Wintrův. Jeho díla již v sobě vzniku obsahovala nádech knižnosti. Dalším příkladem je Čapkův text, který je sourodý s hovorovým jazykem: *Doktor Goldberg brejlil ustaraně svými tlustými skly. Něco tu nebylo v pořádku. Od domovníka baráku, kde Benda bydlel, zvěděl jenom to, že onehdy v noci, snad to bylo zrovna na druhého září, zastavilo se asi ve tři hodiny ráno před domem auto, ale nikdo nevystoupil, jen troubil na houkačku, jako by dával někomu v domě znamení.* (Krčmová, 2008, s. 318)

Sourodost stylu ale není podmínkou. V textu se mohou prolínat výrazy ze všech vrstev národního jazyka nebo dokonce i z jazyků cizích. Autor využívá této možnosti většinou k vytvoření kontrastu mezi postavami a prostředním, v němž žijí, mezi jazykem vypravěče a jazykem postav. Chce v díle tímto způsobem obsáhnout prvek komičnosti, ironie atd. Výrazové prostředky s odlišnou příznakovostí nalezneme např. v Poláčkově *Bylo nás pět.* (Krčmová, 2008, s. 319)

V uměleckém textu se mohou objevit také poetismy. Podle Marie Krčmové (2008) jsou to „*lexémy se stálou stylovou hodnotou tvořené nebo ustálené pro plnění specifické funkce uměleckých projevů – funkce estetické.*“¹³ Těchto výrazů není mnoho a jejich použití nevymezuje uměleckou hodnotu textu. V minulosti se některá literární uskupení pokoušela o jejich rozvoj (např. obrozenci, májovci, lumírovci), nově vzniklé prostředky však více méně zůstaly pouhým *signálem dobové normy* (Krčmová, 2008, s. 320). K poetismům lze řadit i slova autorská.

Aktuálně jsou nejtypičtějšími prostředky krásné literatury slova slangová, kolokvialismy, lexémy obecné a profesionalismy. Tyto prostředky jsou natolik populární, že mnozí autoři je používají bezprostředně. V tomto případě už nejde o záměrnou stylizaci textu – autor se hlásí k *dobové vyjadřovací konvenci* (Krčmová, 2008, s. 321). O něco méně se vyskytují argotické prvky, protože porozumění takovým výrazům je omezeno jen na určitou sociální skupinu.

---

¹³ KRČMOVÁ, Marie. Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor. Styl umělecké literatury. ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 320. ISBN 978-80-7106-961-4

Archaismy se v současné literatuře téměř nevyskytují, častější je využití knižních výrazů, které mohou být součástí způsobu autorova vyjadřování. Historismy jsou specifickým typem termínů. (Krčmová, 2008, s. 322)

Některý umělecký text může vykazovat i prvky převzaté z jiného funkčního stylu, např. *prvky odborné* nebo *publicismy*. Nalezneme je spíše v próze než v poezii. V textu se může objevit i citát nebo aluze - odkazuje na jiný text téhož autora nebo na text cizí. V některých dílech, v nichž se popisuje život společnosti 19. století, se vyskytují úseky promluv psané v němčině. V současnosti nejsou neobvyklé ani citace z jiných jazyků, kdy cizojazyčný úsek může být přeložen. Krčmová (2008) použila jako příklad úryvek z díla Ladislava Fukse: *Embarras des richesses, nadbytek bohatství, ti byl vskutku odjakživa cizí. L'or est une chim`ere, zlato je přelud, říkala jsi v souhlase se mnou kdysi a snad to říkáš dodnes.* (Krčmová, 2008, s. 323)

Další důležitou a hojně využívanou složkou umělecké literatury jsou expresivní výrazy. Kladně zabarvenými lexémy se vyznačuje především literatura pro děti: *Moc a moc malých švadlenek / pospíchá do domečku / tancují tam šlapáka / / po hebkém jehelničku* (F. Halas). Negativně expresivní výrazy, např. vulgarismy, se dříve vyskytovaly jen v řeči postav, dnes se rozšiřují i na řeč vypravěče. Můžeme je nalézt i v titulu (*Hovno hoří* – P. Šabach). V undergroundových písňových textech 70. - 80. let vulgarismy signalizovaly nesouhlas se společností. (Krčmová, 2008, s. 324)

Emocionalitu výpovědi autor utváří seskupením výrazů, které samy o sobě nemají negativní zabarvení, dohromady však negativně působí (Vančura): *O jedenácté barva opilosti v kořalně zhoustla, přikrývající šarlatem devět nuzáků, již dosud řvali. Obsah láhve se třpytí jako střed světa a vše ostatní je marnost, neboť pryč a pryč je všechno a marná je naděje.* (Krčmová, 2008, s. 324)

1.5.4 Implicitnost a explicitnost v uměleckém vyjádření

Pro umělecké dílo je vždy důležitá aktivita čtenáře, ten nejen přijímá informace ale zároveň je i interpretuje. Interpretace není vždy zcela jednoznačná, autor sám ponechává v textu tzv. místa nedourčenosti, čímž dává prostor fantazii čtenáře. V oblasti lexikální výstavby textu nám vedle věcného významu slov nebo slovních spojení vyvstávají i jejich konotace. Jsou velmi individuální, záleží na životních zkušenostech člověka. (Krčmová, 2008, s. 325)

Podle Příruční mluvnice češtiny (2008) jsou konotace i „ významové rysy, které se připojují k významovému jádru na základě asociací“. Jako příklad uvádí Příruční mluvnice rozdílné konotace, které se vybaví při slově *pavouk* přírodovědci a bázlivé ženě. (Příruční mluvnice češtiny, 1997, s. 76)

„ Na konotaci jsou založena nepřímá obrazná pojmenování – metafory, metonymie.“¹⁴ Metaforou míníme označení jevu jiným jevem na základě smyslově vnímatelné podobnosti. Jejich použití je velmi časté v poezii, ale výjimkou není ani v próze. V umělecké literatuře se objevuje i rozvíjení metafory – „ jeden obraz vyvolává sled obrazů dalších, které se již vážou na nové metaforické pojmenování“¹⁵ Typem metafory je personifikace: *Má krajina tvář z očí vyloupanou a jako on / je tučná, bílá, slepá* (J. Kainar). (Krčmová, 2008, s. 326)

V krásné literatuře můžeme nalézt jak přívlastky běžného typu, tak i tzv. epiteta – básnické přívlastky. Epiteton konstans, objevující se především v lidové poezii, neposkytuje novou informaci a jeho užití je automatizované. Marie Krčmová (2008) uvádí jako příklad spojení *oči černé*, jež je typické pro lidovou poezii. Epiteton ornans je tzv. ozdobný přívlastek. V některých textech však nemusí jít o typický zdobný přívlastek, často nese navíc nějakou sémantickou informaci. Epiteta jsou využívána především k estetizaci textu. (Krčmová, 2008, s. 326)

Hojně se v uměleckých textech vyskytují také přirovnání. Vedle nich vznikají metaforická přirovnání: *dech v nich sykotá jak suchá ratolest* (J. Kainar). (Krčmová, 2008, s. 326)

---

¹⁴ KRČMOVÁ, Marie. Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor. Styl umělecké literatury. ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 325. ISBN 978-80-7106-961-4

¹⁵ KRČMOVÁ, Marie. Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor. Styl umělecké literatury. ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 326. ISBN 978-80-7106-961-4

1.5.5 Styl epického projevu

Základním prvkem epického textu bývá vyprávění, které je nejčastěji doplněno popisem a úvahou. Vyprávěcí linie je zasazena do určitého času a prostoru. Epické texty jsou v současnosti obvykle psány prózou. Z hlediska rozsahu mohou být díla velmi různá, od krátkých anekdot až po rozsáhlé romány, tzv. romány-řeky. Text je obvykle rozdělen na pásmo postav a pásmo vypravěče. Vypravěč může být objektivní (er-forma) nebo subjektivní (ich-forma). Epická díla běžně využívají prostředky ze všech útvarů a poloutvarů národního jazyka. Současná epika tedy v podstatě představuje aktuální jazykový a komunikační stav. (Krčmová, 2008, s. 328)

1.5.6 Intertextovost

V krásné literatuře se v posledních letech velmi často objevují témata, která již někdy v minulosti byla literárně zpracována. Nově vzniklá díla tedy mohou obsahovat vedle „nových prvků“ také nově pojaté „staré prvky“. (Otruba, 1994, s. 7 - 9)

Může docházet také k vytváření různých vztahů mezi komunikáty. Prvky nebo pasáže z jednoho textu jsou přeneseny do jiného textu s novým či lehce pozměněným významem. Navazování takovýchto spojitostí, ať už vědomých nebo nevědomých, se nazývá intertextovost. (Krčmová, 2008, s. 126) Čtenář musí mít patřičné literární zkušenosti, aby v díle našel odkaz na jiný text, pokud tento odkaz není výslovně pojmenován. (Krčmová, 2008, s. 127)

Odkazy na jiný text se realizují v literárním díle nejčastěji formou citátů nebo aluzí – „*narážky na jiný text vlastní nebo cizí*“¹⁶

---

¹⁶ KRČMOVÁ, Marie. Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor. Styl umělecké literatury. ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 323. ISBN 978-80-7106-961-4

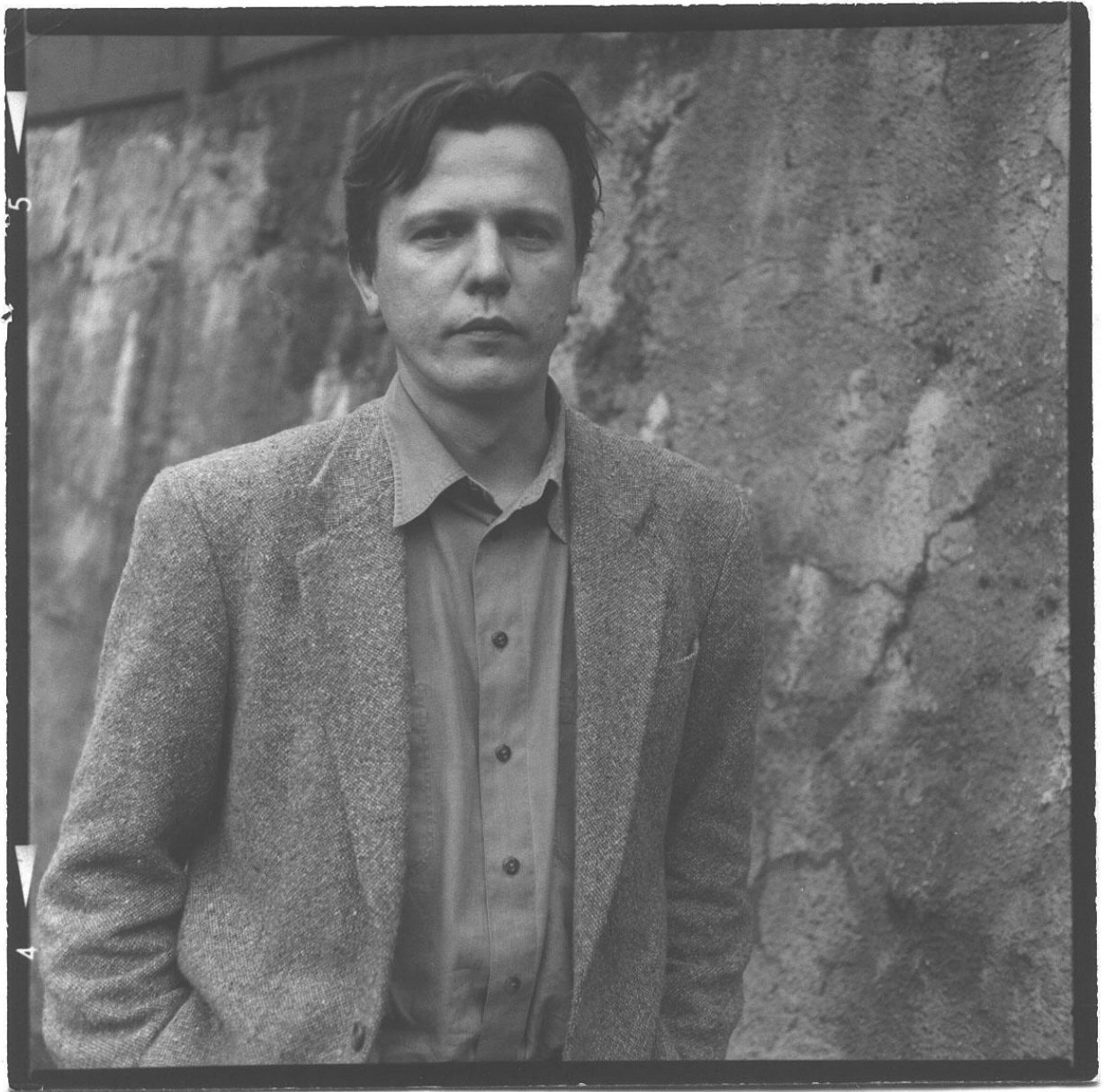
2 JAN BALABÁN

(1961-2010)

Jan Balabán se narodil v Šumperku, od jednoho roku však žil v Ostravě. Po gymnáziu vystudoval obor angličtina – čeština na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Poté působil 15 let jako technický překladatel ve Vítkovických železárnách. Pobýval v Kanadě, USA nebo v Anglii. Publikoval např. v časopisech *Revolver Revue*, *Literární noviny*, *Tvar*, *Host*, *Respekt* aj. Napsal rozhlasovou hru *Posedlí* (2007). V roce 2004 byla jeho kniha *Možná, že odcházíme* nominována na Státní cenu, zvítězila v anketě Lidových novin Kniha roku a o rok později jí byla udělena Magnesia Litera v kategorii próza. V roce 2011 získala další titul ze „šuplíku“ cen Magnesia Litera – a to Kniha desetiletí. V prosinci 2011 byl uveden Českou televizí dokumentární film Petry Všelichové Jan Balabán. Magnesia Literu získalo i jeho poslední dílo *Zeptej se táty* (2010). Existenciální tematika je pak společná pro povídkové soubory *Středověk* (1995), *Boží lano* (1998), *Prázdniny* (1998), *J sme tady* (2006).¹⁷

---

¹⁷ Jan Balabán. MALÁ, Zuzana. *Slovník české literatury* [online]. 2009, 10.3.2012 [cit. 2012-04-12]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1639&hl=jan+balab%C3%A1n+>

Převzato z : <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1639&hl=jan+balab%C3%A1n+>

II. P R A K T I C K Á Č Á S T

1 ROZBOR DÍLA MOŽNÁ, ŽE ODCHÁZÍME

Možná, že odcházíme je povídkový soubor, který vyšel v roce 2004. Obsahuje dvacet krátkých povídek zaměřených na existenciální problematiku. Hrdinové Balabánových povídek „*usilují o pochopení své existence, chtějí se vyrovnat se ztraceností, rozporuplností, vírou a zoufalstvím, intenzivně prožívají beztvarost, selhání sebe samých, hledají v sobě předky a touží po následovnicích.*“¹⁸

---

¹⁸ URBANOVÁ, Svatava. Otevřené návraty v prózách Jana Balabána. URBANOVÁ, Svatava a Iva MÁLKOVÁ. *Souřadnice míst*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, Ústav pro regionální studia, 2003, s. 104. ISBN 80-7042-632-2.

1.1 Kompozice

Kompoziční uspořádání povídek je chronologické, někdy se ale postavy nebo vypravěč vracejí k určitým událostem, obvykle tím objasňují stávající situaci nebo psychické rozpoložení, v němž se hrdina nachází. Příkladem toho je povídka *Pyrhula pyrhula*, kdy si hlavní hrdina při horské procházce vzpomene na zážitek z dětství: „ *Když mi bylo dvanáct, v šesté třídě základní školy, našel jsem mrtvého hýla.*(...)“(2004:58)

1.2 Horizontální členění

Titul díla *Možná, že odcházíme* je vypůjčen ze stejnojmenné povídky amerického spisovatele Raye Bradburyho. Dílo je tvořeno dvaceti krátkými povídkami, které na sebe přímo nenavazují. Postavy povídek jsou však určitým způsobem propojeny – spojuje je pocit marnosti, nespokojenosti s vlastním životem, často mívají problémy s alkoholem, nevěrou, minulostí, setkávají se s různými podobami smrti.

1.3 Vertikální členění

Z hlediska vnitřního členění povídek text obsahuje řeč vypravěče a řeč postav. Časté jsou např. pasáže, které představují myšlenky postav. Nejsou v uvozovkách, proto by se mohlo zdát, že částečně splývají s řečí vypravěče: „ *Pořád je to ještě dítě, stačí mu půl hodiny, hodinka, a nám, jak se zdá, už ani zbytek života. Hnusné slovo, člověk si představí okousanou půlku chleba, který už děti stejně nechtějí, radši si dají čerstvý nebo něco vůbec bez chleba, nějakou tyčinku, něco v lesklém obalu, tolik se jich tu všude povaluje. Lesklé lepkavé obaly od sladkostí obalují svět.*“(2004:87) Řeč postav je realizována dialogy. Elementární formou rozhovoru je přímá řeč. J. V. Bečka (1992) uvádí, že přímá řeč předpokládá takový projev, který byl skutečně pronesen. Slovesná osoba charakterizuje buď mluvčího (1. os) nebo osloveného (2. os). Dále obsahuje přímá řeč slovesný čas a adverbialní a deiktické určení (místo projevu a konkrétní přítomný objekt). Osvětluje nám názory a postoje mluvčího, a protože je přítomen i druhý účastník rozhovoru, může mluvčí vyjádřit přímý apel: „ *Chceš jít, tak jdi! Zasyčela a udeřila ho svou malou pěstí do břicha.*“(2004:110) Včetně přímé řeči můžeme zaznamenat i nevlastní řeč přímou: „ *Škoda to nechat chátrat, říkal si na omluvu.*“(2004:63) nebo „ *Žádná žena, řekl si pak mnohokrát.*“(2004:91)

1.4 Syntaktická stavba

V povídkách se objevují spíše věty jednoduché, jasné: „Zastavím u věže. Vystoupím z vozu, plíce nemohou pojmout ostré poryvy větru. V zádveři garáže si zapálím cigaretu. Zavezu auto dovnitř a přikryji je voskovanou plachtou. Tahám se s větrem o křídla dveří. Konečně zašoupnu zástrčku. Podívám se na hodinky a je, je čtyři deset. Času je dost.“ (2004:11) Autor tímto dosahuje jakéhosi „zpomalení“ a „zvýraznění“ určitého (pravděpodobně klíčového) okamžiku.

Složitá souvětí jsou méně častá, vyskytují se jen zřídka: „Je to luštění hrozně otravné křížovky, jejíž tajenku už zná, a měl by teď, jen tak pro pořádek, doplnit všechny ty vodorovné a svislé, aby to i tak dávalo smysl.“ (2004:11)

Někdy se v řeči autora, případně v myšlení postav, objevují řečnické otázky nebo věty zvolací: „Ach vy večerky, nonstopy, zastavárny a herny! Ach vy! (...)Kdy už je někdo zvolí do čela státu a oni nás zachrání z té špíny, z toho kalu, když se brodíme ze zastavárny do nonstopu? Kde spíte blaničtí rytíři, když my jsme tu vydáni napospas otevřeným krámům té lichvářské chamradi?“ (2004:9), nebo: „Labutě v takto pošmourném dni?“ (2004:35), také: „A ty si s tím porad, jak chceš, s tím, co jsi ze mě udělal ty hnusnej, lživej chlape!“ (2004:105), „Dobrodružství! Copak něco takového ještě existuje?“ (2004:107) Dále se objevují také věty rozkazovací: „A nevracej se!“ (2004:110), „Neptej se a přijed sem!“ (2004:111), „Musíš jí to říct!“ (2004:100). Hojně jsou v řeči postav zastoupeny otázky doplňovací: „A jak se to vyvíjelo dál?“ (2004:119), „Co je to za koně?“ (2004:104), „Copak někdo žere koně?“ (2004:105), „Kdo si půjde zakouřit?“ (2004:77), „A co tu bude?“ (2004:78), „Co se vlastně stalo?“ (2004:79), „Jaký cypřiš?“ (2004:81), „A jak vy je vidíte?“ (2004:82), „A co matčina urna?“ (2004:82), „Co sem měl dělat?“ (2004:84), „Jak vypadá taková výluka na trati?“ (2004:86), „Kde jsou ta čísla?“ (2004:95), „Tati, kolik je čísel?“ (2004:100), a zjišťovací: „Nebolí tě nohy?“ (2004:103), „Ty ještě nemáš dost?“ (2004:87), „Tati, ty jsi tady někdy žil?“ (2004:89), „Tebe sem přivezli v deliriu?“ (2004:78), „Ty jsi měl někdy motorku?“ (2004:65), „Je ti zima?“ (2004:67), „Má to vážný?“ (2004:67), „Se ti takhle nelíbím?“ (2004:73).

Bohaté je využití syntaktických figur. Jednou z nich je elipsa. J. V. Bečka (1992) mluví o tzv. úspornosti výrazu. Nejběžnější je elipsa podmětu: „Netušili s kým. Těch sedm let asi miloval někoho jiného. Možná trpěl. Asi určitě. Podle toho, jak byl nervózní, lekavý a

urážlivý, jeho první život nemohl být jednoduchý.“(2004:53) Povídky poměrně často vykazují další syntaktickou figuru – asyndeton: „*Neopálená, v těsném bílém nátělníku, vlasy nakrátko a nazrzavo, červené kalhoty nad kotníky, cementová podlaha pod bosými chodidly, dýchá mřížovaný vzduch a chvěje se jako kobyla*“(2004:22). Bezspoječné přiřazení je patrné i v následujícím příkladu: „*Byla to mateřská náruč, otcovská ruka, panovnická záruka, Boží zákon, v němž bylo možno žít i bezpečně zemřít.*“(2004:131)

V článku J. V. Bečky O asyndetu (1942) je psáno, že asyndeton má pouze dva různé úkoly, a to: „*potlačovat slučování souřadných členů a vyznačovat nedokončenost řady souřadných členů*“¹⁹, všechno ostatní je jen důsledkem těchto úkolů. Dále se objevuje také parenthese: „*Když se nad tím Vladek zamyslel, nešlo mu do hlavy, jak takoví malí lidé, babka byla od dědka ještě o hlavu menší, mohli zastat tolik práce.*“ (2004:61)nebo „*... a měl by teď, jen tak pro pořádek, doplnit všechny ty vodorovné a svislé, aby to i tak dávalo smysl.*“(2004:11).

Z vět vedlejších jsou nejfrekventovanější věty přívlastkové: „*Desátý rok udržuji svou lampu plnou a píšu dopisy ženě, která se také zabývá mořskými ptáky.*“ (2004:12), „*(...) brumlal jeden z nich, který vypadal jako starší bratr toho druhého (...)*“(2004:13), „*Vyjíždím na vrchol lesa, kde se jedle snižují a poklesají v zakrslé křoví bité větrem od moře.*“(2004:11), „*Asi jí závidí ten ostrý půvab, který zároveň tolik obdivoval.*“(2004:72), „*Hluboké podélné praskliny v trámech Hanse v dětství dělily možnosti, že se krov zhroutí.*“(2004:16), „*Připadal si najednou jako na lodi, kde v podpalubí námořníci přestavují sudy.*“(2004:17), dále věty předmětné: „*A vidím, že je to člověk, ženská.*“(2004:66), „*Říkala, že je to nebezpečné.*“(2004:58), „*Všiml si, že veliké volvo už je pomalu plné (...)*“(2004:18), „*Věděla jsem, že to bude přizemí, ale takové?*“(2004:22). Minulost a vzpomínky postav hrají v díle důležitou roli, někdy bývají realizovány pomocí vedlejších vět příslovečných časových: „*Když jsem byla malá, lítali k nám na balkon.*“(2004:57), „*Když mi bylo dvanáct, v šesté třídě základní školy, našel jsem mrtvého hýla.*“(2004:58), „*Když toho člověka Ludvík uviděl poprvé, vůbec si ho nevšiml.*“(2004:24).

---

¹⁹ BEČKA, J. V. O asyndetu. In: *Naše řeč* [online]. 1942 [cit. 2012-07-18]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3668>

Pořádek slov je převážně objektivní. Slovosledná inverze se vyskytuje zřídka: „*Bez hltu, bez dechu, v noci temné jako hrob.*“ nebo „*Úzká ramena, krátké nohavice, takový malý chlap to byl.*“ V prvním příkladu je postpozice²⁰ shodného přívlastku spíše nezáměrná, je důsledkem metafory. Pokud by autor použil základní slovosled, tedy *v temné noci*, pak by se nabízelo pravděpodobně pokračovat větou vedlejší, tím by se ale poškodila patrná „naléhavost“ sdělení.

Osamostatňování větných celků můžeme nalézt v řeči vypravěče: „*Před nimi se tyčila hora jménem Stoh. Holá a úplná. Žluté louky a sutě. Pásky fialově kvetoucích vrbin řídly směrem k vrcholu ohromného kužele.*“ (2004:57), i v řeči postav: „*Třeba i tak. Byla jsem hrozně naštvaná. Pak jsem vyrazila nahoru. Šla jsem zkratkou, takovou úzkou pěšinkou, co přijde nakonec ke korytku. Tma jak v ranci. Byla jsem ráda, že to tady poznávám.*“ (2004:66) V prvním příkladě autor nepoužívá mnoho sloves, to signalizuje nedějovost, popisnost, pozastavení v čase. Tento faktor nás provází více méně celým dílem; úseky, kdy autor spojuje (většinou asyndeticky) jmenné celky (v tomto případě příslovečná určení místa a podměty), jsou časté: „*Tu a onde, na skříni, na truhle se matně leskli porcelánoví jeleni, jeleni štvání vlky, jelen s laní v ohlédnutí na palouku, jelen ve skoku.*“ (2004:16) Výjimkou není ani spojování samostatných větných celků: „*Nemohl jsem se od něho odloučit, tak jsem ho vzal domů, měl jsem ho schovaného v kapse kabátu, tam ho matka nenašla.*“ (2004:58)

Z hlediska syntaktické stavby je dílo velmi rozmanité. Vykazuje ve zvýšené míře věty jednoduché rozvité nebo jednoduchá souvětí. Složitá souvětí nejsou pro povídky typická. Pokud se vyskytují mnohonásobné větné členy, pak jsou většinou spojeny asyndeticky. Subjektivní pořádek slov je k poetizaci jazyka využit jen střídavě, převládá objektivní slovosled. Vedlejší věty přívlastkové jsou převážně napojovány vztažným zájmenem *který*, vedle toho se ještě objevuje spojka *že* nebo příslovce *kde*. Věty předmětné jsou uvozeny nejčastěji spojkou *že* a věty příslovečné místní pak příslovcem *když*.

---

²⁰ KRČMOVÁ, Marie. Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor. Styl umělecké literatury. ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 313. ISBN 978-80-7106-961-4

1.5 Hláskoslovná stavba

Jazyk povídek je většinou spisovný. Velké množství hláskových změn produkuje postava Paloše v povídce *Cedr a kladivo*: časté jsou zde změny -ý/í na -ej, -é na -ý: *Po blbým týdnem a po blbém měsíci*. (2004:79), *nějakej odpadek* (2004:78), *svatej František* (2004:79), *hroznej záběr* (2004:78-79), *blbej den* (2004:79), *novej majitel* (2004:80), *pěkně urostlej* (2004:81), *jak pomínutej* (2004:81), *betonovej dekl* (2004:81), *dlouhý kořeny* (2004:82), *štěkal jak šílenej* (2004:83), *hospodskej byl taky ožralej* (2004:83), *plačtivý údolí* (2004:83), *plný kecky* (2004:83), *pokřtěnej* (2004:84), *předmět doličnej* (2004:85).

V přímé řeči se na počátku slov začínajících na *o-* neobjevuje protetické *v-*, což je signifikantní pro slezskou a východomoravskou nářeční skupinu (Cuřín, 1964) : *ale on byl slušnej člověk, on chodil do kostela*. (2004:84) nebo *Ono mě to teda nedělalo velký potíže* (2004:85).

Další prvek vyskytující se v monologu Paloše je ztráta kvantity: „ *Nám bylo nejlíp, když byl ještě tata živěj, a mama, samozřejmě*. “(2004:79).

V několika případech se vyskytuje i neprovedení přehlásky z *'u* na *i*: *na tu palicu* (2004:83), *takovou sviňu*(2004:83), *krabicu červenýho vína* (2004:80), *no prácu sme neměli* (2004:79), *ještě nám poslal pohlednicu* (2004:80).

V řeči Paloše je patrné vynechání počátečního *j-* : „ *Ne, ted' sem přišel sám. Normálně sem se sebral a přišel sem. Schovat se, rozumíš? Už sem toho měl dost, to byl hroznej záběr, já sem už měl strach, že to špatně skončí, že někoho zabiju, nebo někdo zabije mě*. “(2004:78) nebo *bráchové řeknou pojd' na pivo, tak radši deš na pivo*. (2004:79)

Tato postava nezastupuje konkrétní dialekt, objevují se nářeční prvky typické pro oblast Ostravska (povídky se zde odehrávají), mísí se však s prvky obecné češtiny (Krčmová, 2008, s. 315): „ *Pak nám ještě pomáhala ségra, ona žila s nějakým kašparem, on se tak fakt menoval, ty vole, Alois Kašpar, to je tragédie, měli děcko, tak na něho brali dávky, tak sme to ještě nějak lepili*. “ (...) „ *Já mám řemeslo, já su montér*. “ (...) „ *Kdybych měl prachy, tak si koupím švajc aparát a otevřu si dílnu. Ale, kurva, copak já su nějaké podnikatel?* “(2004:79)

Změna *z – ej* na *é* vyskytující se ve spojení *nějaké podnikatel* (2004:79) je typická pro oblast Hanácka (Cuřín, 1964), v povídce se takové spojení vyskytuje pouze jednou.

Nářeční prvky ani hláskové změny nejsou v řeči vypravěče patrné. Většina Balabánových postav vyniká kultivovaným jazykovým projevem, např. postava Karla Chudoby v povídce Ray Bradbury: „*Ach ta slova- pacienti a protekce, slova prohnutá tíhou času. Našeho času, těch krátkých pětasedmdesáti let, které jsme obdrželi na časové ose někdy po Kristu. Zdá se mi, že právě pokřivení těchto slov je tím pravým výsledkem naší práce, našeho budování nového světa.*...“ (2004:130)

Další hláskoslovné jevy můžeme nalézt u dětských postav v povídce Gabriel, a to konkrétně změnu -ý na -ej : *byl na mě pěkně hnusnej* (2004:75), nebo změnu -é na -ý : „*strašný raubíře*“ (2004:75)

Dále se objevují i méně obvyklá uskupení hlásek (Krčmová, 2008, s. 316), např. ve slovech, *chrchlal* (2004:66), *mumlal* (2004:68), *po'ouchle* (2004:69), *chlácholivě* (200:72), *kecky* (2004:83), *rozchechtal* (2004:80), *brebtala* (2004:113), mají funkci onomatopoickou. V povídkách převažuje spisovný jazyk, a z hlediska hláskoslovného výrazy neutrální (bez dobového a stylového příznaku). Výjimkou je povídka Cedr a kladivo, v níž můžeme nalézt mnoho hláskových i tvarových změn a nářečních prvků.

1.6 Morfologická stavba

V morfologické rovině, stejně jako v hláskoslovné, obsahuje největší počet příznakových prvků řeč Paloše v povídce Cedr a kladivo.

Morfologická rovina povídek vykazuje unifikovanou koncovku – *ma* v 7. pádě plurálu: *s těma svýma taškama* (2004:78) Dále se objevuje také zkrácený tvar sloves v 1. osobě plurálu, čase přítomném: *půjdem* (2004:80), *provozujem* (2004:80). Můžeme také nalézt obecněčeský kondiciálový tvar pomocného slovesa být: *že bysme ho mohli vykopat* (2004:81), *a že bysme tam rovnou mohli* (2004:81). Nacházíme také příčestí typu *nes*: *nevylez* (2004:82), *řek* (2004:83), *lez* (2004:85), *sebou sek* (2004:85). Velmi zřídka se v díle vyskytují stažené tvary *jaks* (2004:77,73), *tams* (2004:79).

1.7 Lexikální stavba

Slovní zásoba zkoumaného díla a obecně každého díla je z pohledu jazykových odlišností pestřejší než jiné jazykové roviny.

1.7.1 Dobový příznak

Výrazy s dobovým příznakem se člení na zastaralé (archaismy), historismy a lexémy nové (neologismy). Podle Jana Chloupka (1991) je hodnocení nových lexémů velice rozporuplné. Záleží na tom, jak rychle se jednotlivé výrazy zobecní, pokud se rychle začlení do komunikace, nehodnotíme je již jako slova nová. V řeči vypravěče můžeme nalézt neologismy vzniklé skládáním či odvozováním: *cituplnou* (2004:27), *socialistická samohana* (2004:31-32), *zmaškaření* (2004:78), *které všechny úplně vyrudnou a zestejní* (2004:19), ve smyslu „učinit stabilní“ autor užívá spojení *aby to nějak ukotvil* (2004:18). Dále se objevuje také výraz zastaralý *ze sousedního gruntu* (2004:67).

1.7.2 Expresivní příznak

Expresivnost vyjadřuje citový, hodnotící a volný vztah ke konkrétní skutečnosti. (Čechová, 2008, s. 37) J. V. Bečka (1992) uvádí, že slovo, jakožto lexikální jednotka, může vyjadřovat citový vztah (citovou expresivitu) nebo je nápadné po zvukové stránce (expresivita zvuková). Ve svém rozboru se budu zabývat citovou expresivitou pojmenování.

Objevuje se kladná expresivita vyjadřující náklonnost k osobám, jež jsou s hlavní postavou v příbuzenském vztahu: „*Usmála se a jemu připadalo, že ji vlastně musí znát sestru, sestřičku.*“ (2004:48), „*Ano, dědečku, jsem tady.*“ (2004:132), dále zdrobněliny věci: *s jedním kopýtkem* (2004:18), *postýlku* (2004:21), *lampička* (2004:21), *trávníček* (2004:22), *do dubového lesíka* (2004:23) *zrnka* (2004:25), *kufřík* (2004:26), *lžičky* (2004:47), *mával pacinkou* (2004:54) *sazeničky* (2004:81), *dětský klavírek* (2004:53), „*(...) dřevěného bubeníčka, který jede upevněn na vozíčku taženém šňůrkou (...)*“ (2004:53), *znají cestičku* (2004:62), *vykračovali uličkou* (2004:88). Deminutiva²¹ jsou také užita, pokud se mluví o dětech: „*Já myslím, že je to holčička.*“ (2004:36), „*Prej, pozdravujte Evičku.*“ (2004:80),

---

²¹ČECHOVÁ, Marie a Marie KRČMOVÁ. Slohová charakteristika prostředků slovo tvorných. ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 161. ISBN 978-80-7106-961-4.

Annina pětiletá dcerka (2004:53), *dceruška* (2004:53). Někdy zdobně slova vyjadřují pohrdání: „Říkal, že je zmetek, rozežraný chlapec.“(2004:75), „ To by těm vdovičkám předávali ty vlajky jak v americkém filmu.“(2004:85), nebo jsou užita jako výraz ironie: „Takhle ne, nosit kytičky a balíčky.“ (2004:90)

V řeči postav i v řeči vypravěče se vyskytují slova vyjadřující negativní expresivitu, a to pejorativní a zhrubělá: *té lichvářské chamradi* (2004:9), *dochlatal do spánku* (2004:70), *do toho krvavého sajrajtu* (2004:14), *naše krámy* (myšleno věci, majetek) (2004:15), *všelijaké ženské*(2004:74), *prší jak prase* (2004:22), *hovado* (2004:22), *sakra* (2004:27), *všechn ten bordel* (2004:30), *tu pitomou hodinu* (2004:31), *byl tak zpitomnělý* (2004:31), *všichni negramotové* (2004:33), *fuj!*(2004:33), *projížděly by tady tím blbákovem* (2004:33), *ty dvě baby vpředu* (2004:35), *s cigaretou v hubě* (2004:38), *redakce stranického plátku* (2004:41), *která ti hodí žrádlo* (2004:50), *budeš žrát droby* (2004:50), *venkovští mudrlanti* (2004.51), *že su v prdeli* (2004:78) *,kolikrát dal tatínkovi přes hubu* (2004:83) *když seš ožralej* (2004:79), *bydleli v baráku* (2004:79), *já kecám* (2004:82), *zas cítil ten smrad* (2004:89), nebo vulgarismy: *tři roky v hajzlu* (2004:37), *lidi sou kurvy* (2004:78), *na hovno* (2004:32), *ty děvko* (2004:66), *tam hovno našli* (2004:79), *takže zmizel, hajzl* (2004:80), *kapitalismus zasranej* (2004:79), *on nás vlastně přechcal* (2004:80), *co nás pak ten majitel vymrdal na ulicu* (2004:79), *Bestiím!* (2004:82), *když děláme ty pičoviny v komunitě* (2004:84), *sráči* (2004:110). Vyskytuje se parazitní výraz *kurva* (2004:43) a *ty vole* (2004:79). Josef Hrabák ve svém článku uvedeném v časopise *Naše řeč* v roce 1962 polemizuje nad užíváním vulgarismů v současné české próze. Říká, že pokud se vulgarismy objevují v přímé řeči, pak má výpověď charakter citátu a nezasahuje tedy nijak do normy spisovného jazyka. Pokud se ovšem dostávají vulgarismy do autorské řeči, mnozí mají pocit, že se spisovný jazyk vulgarizuje a že se jedná spíše o autorskou lhostejnost a nedbalost než o stylizaci uměleckého díla. Dále uvádí, že i použití vulgarismů v přímé řeči nemusí nutně mít vulgární význam (Hrabák, 1962). V povídce *Cedr a kladivo* vulgarismů využívá hlavní postava Paloš. Ovšem jeho projev, jak z jazykového tak i z obsahového hlediska, je zapříčiněn nízkou životní úrovní prostředí, z něhož pochází.

1.7.3 Slohový příznak

Hranice mezi hovorovostí a nespisovností nejsou příliš zřetelné. Jednotný pohled na danou problematiku v podstatě neexistuje. Ve svém rozboru a při hodnocení hovorových a knižních výrazů budu postupovat dle Slovníku spisovné češtiny pro školy a veřejnost (2001) a k charakteristice pojmů použiji Současnou stylistiku (2008).

Hovorové výrazy (kolokvialismy), jsou dnes chápány „jako příslušnost výrazu k mluvené podobě spisovného jazyka, tj. bez ohledu na sociální pozici uživatelů.“²² V díle se vyskytují v této podobě: *ujistil ho kumpán* (2004:30), *těm frajerům já nerozumím* (2004:78), *pořád za ní leze* (2004:83), *takzvaný kluk* (2004:86), *není problém to tam nacpat* (2004:90), *klábosit s kamarádkou* (2004:102), *značkové kecky* (2004:102), *takové herky* (2004:104), *krásná holka* (2004:108), *mezi paneláky* (2004:22), *počítačové nádeničiny* (2004:24), *na té fotce* (2004:36), *měšťáci* (2004:63)

Knižními výrazy chápeme takové lexikální jednotky, které nejsou již tak často využívány (souvisí tedy s frekvencí výskytu slova). V povídkách se vyskytují především v řeči vypravěče: *ženské lůno* (2004:17), *zvěstoval evangelium* (2004:17), *okovy* (2004:20), *rozhostilo se šero* (2004:54).

1.7.4 Stylový příznak

Příznakovostí můžeme chápat i samotnou cizost lexému, nehledě na to, jak dlouho se lexém v komunikaci používá. Jedná se o taková slova, která nejsou zcela dobře zapojena do fonologické a morfologické výstavby českého jazyka a mohou mít různé odlišnosti v pravopise i ve výslovnosti. (Krčmová, 2008, s. 171) Podle Marie Krčmové kultivovaná konverzace neobsahuje (již od národního obrození) germanismy. Většinou nebyly přijaty do spisovné češtiny. V Balabánových povídkách se však vyskytují spíše germanismy spisovné: *frajerům*²³ (2004:78), *kafe*²⁴ (2004:47), *lustr*²⁵ (2004:21), *špejli*²⁶ (2004:39),

---

²² ČECHOVÁ, Marie a Marie KRČMOVÁ. Slohová charakteristika prostředků slovo tvorných. ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 172. ISBN 978-80-7106-961-4.

²³ Z něm. *Freier* milenec, *freien* chodit za dívkou

²⁴ Z něm. *Kaffee*

²⁵ Z něm.-rak. *Luster*

²⁶ Z něm. *Speil*

s *kufrem*²⁷ (2004:28), *šrámy*²⁸ (2004:36), *flaška*²⁹ (2004:61), hovorový výraz *natruc*³⁰ (2004:36), *na fušku*³¹ (2004:81), *jen takovou kramli*³² (2004:82), *šichta*³³ (2004:85) A nespisovné jako *štamprle*³⁴ (2004:28), *fotry*³⁵ (2004:42), *do ksichtu*³⁶ (2004:48), *do hampejzu*³⁷ (2004:54), *betonovej dekl*³⁸ (2004:81)

Anglicismy se v posledních letech objevují v jazyce poměrně hojně, a to nejen v odborném názvosloví, ale také v běžném mluveném jazyce. (Krčmová, 2008, s. 171) V textu můžeme najít anglické výrazy, jejichž pravopis je původní: označení pro hudební styl *country* (2004:28), název časopisu pro ženy/dívky *Cosmo girl* (2004:93), *science fiction* (2004:135), *overkill* (2004:135), názvy písní od populární skupiny Beatles *let it be* (2004:27) a *I am a loser* (2004:27), *modeling* (2004:28), dále anglicismy, jejichž pravopis se již adaptoval, případně autor použil pro anglické lexémy český pravopis, ačkoli to není typické: *imejly* (2004:32), *evergríny* (2004:24), *džíny* (2004:31).

1.7.5 Nespisovné výrazy

Povídky jsou situovány do oblasti Ostravska, avšak ve většině z nich nejsou nijak výrazné nářeční prvky. Jedná se o taková slova, která jsou běžně užívaná i v Čechách. Byly nalezeny tyto výrazy: *kabrňáka* (2004:41), *šikézni kulaté brýle* (2004:31), *mladou kočku* (myšleno hezkou mladou ženou) (2004:32) *poťouchlí zlatomládežníci* (2004:31), *od jednoho nádražáka* (2004:79), *sme měli furt ty socky* (ve smyslu sociální dávky) (2004:79) *půjdem do děcáku* (myšleno dětský domov) (2004:80), *nějaký cesták* (ve smyslu podomní prodejce) (2004:24), *v předsíni kámošova bytu* (2004:91), *řidičák* (2004:111), *jistě se najde lezec* (2004:22), *študoval na pajdáku* (označení pro pedagogickou fakultu) (2004:28), *foťáky* (2004:37), *zplichtit nějaký text* (2004:38), *kolotočářů* (2004:39), *z učitele dějáku*

---

²⁷ Ze stněm. *kuffér* (nyní *Koffer*)

²⁸ Ze stněm. *Schram* (nyní *Schramme*)

²⁹ Z něm. *Flasche*

³⁰ Z něm. *Trozt*

³¹ původně neoborná práce, z něm. *pfuschen*

³² Z něm. *Klammer*

³³ Z něm. *Schicht*

³⁴ Z něm. *Stämpferl*

³⁵ Z něm. *Vater*

³⁶ Z něm. *Gesicht*

³⁷ nevěstinec. Z něm. *Hahnenbais* kohoutí štípnutí (středověké nevěstince byly označovány obrazem kohouta na sklenici)

³⁸ Z něm. *Deckel*

(2004:40), *na gymplu* (2004:63), *nahodil dvoje spodňáky* (2004:63), *valil do roboty* (2004:63), *chodí v kvádru* (2004:74), *za dvacku* (2004:74), *tady budou jipky* (2004:78), *já bych jinak skončil* (2004:79), *pomáhala ségra* (2004:79), *na průmku* (2004:79), *k tomu pracháčovi* (2004:82), pro označení ženy, která si ukryvá peníze pro sebe, použil autor výraz *zašívárka* (2004:84).

1.8 Nepřímá pojmenování

Nepřímá pojmenování jsou podle J. V. Bečky (1992) taková slova, která jsou užitá „*pro jinou skutečnost, než slovo běžně, tj. ve svém lexikálním významu označuje*.“³⁹ Marie Krčmová (2008) používá pro charakteristiku nepřímých pojmenování pojem konotace – „*asociace formy a denotátu znaku ke znakům dalším*“.⁴⁰ V povídkách Jana Balabána je použití nepřímých pojmenování velmi časté. Tím, že autor určité souvislosti pouze naznačuje, umožňuje čtenáři vlastní interpretaci. (Krčmová, 2008, s. 325)

1.8.1 Přirovnání

Přirovnání se v Balabánově díle objevuje hojně. V souboru *Možná, že odcházíme* jsou přirovnání nejvýraznějším a nejoriginálnějším prvkem, co se týká obrazných pojmenování. J. V. Bečka (1992) uvádí, že přirovnání je nejčastěji podobnost týkající se jakýchkoliv dílčích znaků, může doplňovat nebo nahrazovat buď přídavné jméno, nebo příslovce (J. V. Bečka, 1992, s. 130).

V textu objevujeme přirovnání doplňující adjektivum *je krásná jako alka* (2004:12), zde se hlavní postava povídky Emil vyjadřuje o kráse ženy. Dále se vyskytují přirovnání jako *temný jako oči pomatenců* (2004:14), *kolena nasazená jedno na druhém jako dvě lidské hlavy tulící se k sobě* (2004:114). Zajímavé je přirovnání ptačího zpěvu v povídce *A ptáci taky*, kde hlavní postava trpí ornitofobií. Negativní postoj a strach hlavní postavy z čehokoliv, co se týká ptáků, je velmi autentický: „*(...)zvuky ostré a důrazné jako drobné ostny. Jako kožnaté spáry s ostrými drápky, které se zatínají do jemné kůry jabloňových větviček*.“ (2004:115), přirovnání *vzpomínka byla jasná jako blesk* (2004:17) bychom mohli považovat za ustálené slovní spojení – frazém. Toto spojení se užívá velmi často v běžném mluveném jazyce, jde tedy o frazém kolokviální. (Minářová, 2008, str. 254)

Přirovnání nahrazující příslovce se objevují v této podobě: *lapala po vzduchu jako ryba* (2004:21), *chvěje se jako kobyla* (2004:22), *tramvaje se rozjedou jako dětské vláčky, když připojíš baterii* (2004:10), *připadal si jako na lodi, kde v podpalubí námořníci představují sudy* (2004:17), *vypadaly jako železné, jako utržené tankové pásy* (2004:19),

---

³⁹ Stylistické využití pojmenování nepřímých. BEČKA, Josef V. *Česká stylistika*. 1. vyd. Praha: Academia, 1992, s. 130-150. ISBN 80-200-0020-8.

⁴⁰ KRČMOVÁ, Marie. Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor projevu. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 325. ISBN 978-80-7106-961-4.

vypadala jako studentka (2004:31), *špína leptala útlé hubené ruce jako nemoc* (2004:27), *vypadal trochu jako pravěký archeopteryx* (2004:59), *domky spící jako stádečko ovcí schoulených na noc* (2004:11-12), *vyšla do šera jako stín* (2004:113), *vyhnat je z hlavy jako z holubníku* (2004:114).

Marie Krčmová (2008) píše o tzv. metaforickém přirovnání, které je v umělecké literatuře významně používáno. Metaforická přirovnání mají v povídkách funkci lyrizující. V povídce *Bethezda* vystupuje postava Ludvíka. Náplní jeho dobře placené práce je opisovat do počítače složité číselné kódy. Zamýšlí se nad tím, jaký smysl má jeho práce, když čísla, která opisuje, si pamatuje nanejvýš dvě vteřiny: „*Kde jsou moje čísla? Zmizela v podsvětí nepaměti jako nezahrané noty.*“ (2004:25), Okna panelových domů, proti nimž svítí sluneční paprsky, popisuje hlavní postava povídky *Triceratops* takto: „*Leskla se jako bronzové štíty bojovníků.*“ (2004:91)

V povídce *Ray Bradbury* vystupuje lékař Karel Chudoba, který trpí Alzheimerovou chorobou. Zbývá mu pár posledních chvil, než se jeho vědomí zcela vytratí: „*Krásný čas, kterého je třeba využít a dokončit pár posledních myšlenek, jako když slepnoucí krajčářka víceméně popaměti utahuje poslední uzlíky vzoru, který už neuvidí.*“ (2004:131)

1.8.2 Metafory

Metaforou míníme „*označení jednoho jevu pojmenováním jevu jiného na základě vztahu podobnosti*“.⁴¹ J. V. Bečka (1992) tento vztah označuje jako vnější. (J. V. Bečka, 1992, s. 142)

Metafory v textu mají povětšinou funkci poetizující: *já jsem továrna na sny* (2004:11), *tahám se s větrem o křídla dveří* (2004:11), *na hřbetech černých vln se ukazuje šedá plíseň nedalekého úsvitu* (2004:11), *slova prohnutá tíhou času* (2004:130), *dýchá mřížovaný vzduch* (2004:22), v povídce *Bethezda* jsou vzpomínky označeny jako *osvětlené vločky našich zážitků* (2004:25).

Jedním z typů metafory je personifikace. (Krčmová, 2008, s. 326) V díle se personifikace objevuje, když se hlavní postava povídky *Emil* dívá z útesu na moře: *konce*

---

⁴¹ KRČMOVÁ, Marie. Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor projevu. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 325. ISBN 978-80-7106-961-4.

vln dorážejí na křídový útes a syčí (2004:11), plíce nemohou pojmout ostré poryvy větru (2004:11).

1.9 Aluze

Jan Balabán byl autor všeobecně známý svým zájmem o osudy a život obyčejných lidí, o jejich všední, každodenní „drama“. V povídkách se objevují aluze na díla nebo události, které se vztahují k „velkým“ činům či „velkým“ objevům. V díle však souvisí s běžným životem obyčejného člověka, který je vytržen z davu. Objevuje se např. aluze na pověst o blanických rytířích: „*Kde spíte, blaniční rytíři, když my jsme tu vydáni napospas otevřeným krámům té lichvářské chamradi?*“ (2004:9) Netřeba říkat, kdy a komu blaniční rytíři mají přijet na pomoc. V povídce Emil jde o přenesený význam, záchrana se vztahuje na „ztroskotance“ propadlé alkoholu.

V povídce Kolotoč nacházíme slavnou větu astrologa Galilea „*A přece se točí.*“ (2004:35) Opět jsou patrné protiklady- s původním významem věta pronesená o Zemi, o obrovském a jedinečném vesmírném tělesu, nyní se vztahuje ke kolotoči (labutím), jednomu z mnoha. Autor popisuje existenci kolotoče jako něco nevýznamného, pro člověka nezajímavého: „*Dvě ženské v kabátech a s nákupními taškami na chvíli zvednou hlavu a zavadí pohledy o laminátové ptáky jako o tu nejobyčejnější věc na světě (...)*“ (2004:35)

Povídka Bethezda obsahuje aluzi na biblický příběh o nemocném, chromém člověku, kterému Ježíš pomůže k uzdravení. Aluze je již v názvu povídky. Bethezda (v bibli psáno Bethesda) byl biblický židovský rybník, v němž kdokoliv se vykoupal, byl uzdraven. Poblíž rybníka ležel chromý, kterému nikdo nepomohl, aby se mohl vykoupat: „*I byl tu člověk jeden, kterýž osm a třidceti let nemocen byl.*“⁴² „*Toho uzřev Ježíš ležícího, a poznav, že jest již dávno nemocen, dí jemu: Chceš-li zdrav býti?*“⁴³ „*Odpověděl mu nemocný: Pane, nemám člověka, kterýž by, když se zkormoutí voda, uvrhl mne do rybníka, nebo když já jdu, jiný přede mnou již vstupuje.*“⁴⁴ „*Dí jemu Ježíš: Vstaň, vezmi lože své a chod.*“⁴⁵

V povídce Bethezda je hlavní postavou Ludvík. Má velmi dobře finančně ohodnocené pracovní místo, jeho práce ho ale nenaplňuje. Podstatou je opisování složitých číselných kódů do programu Excell. Paralelně s Ludvíkem se v povídce objevuje také postava podomního prodejce hudebních CD, který na rozdíl od Ludvíka nemá dostatečný

---

⁴² J 5,5

⁴³ J 5,6

⁴⁴ J 5,7

⁴⁵ J 5,8

příjem. Obě postavy spojuje nespokojenost, zdánlivá odevzdanost a nevěle se vzepít. Náhle si ale Ludvík vzpomene na onen biblický příběh: „*Ludvík, kdysi málem farářem, si nemohl nevzpomenout na to, co se stalo u rybníku Bethezda. Pane, nemám člověka, který by mě donesl do vody, když tam boží anděl působí uzdravení, a tak tu ležím už mnoho let, volal chromý na Ježíše. Pane, nemám člověka. A co mu na to řekl Ježíš? (...) A co mu na to řekl? Vstaň a chod!*“ (2004:28-29) Dále se nedozvídáme, zda si Ludvík najde takovou práci, s kterou bude spokojen. Smyslem povídky je spíše sdělit čtenáři, že každý je odpovědný za své štěstí, svůj život a pokud ho chce změnit a žít lépe, pak se o to musí zasloužit sám.

V povídce Teroristka se objevuje aluze na báj o Théseovi: „*(...) spojení poutem tenkým jako Ariadnina nit*“ (2004:126).

2 ROZBOR DÍLA PRÁZDNINY

Dílo *Prázdniny* je povídkový soubor, který poprvé vyšel v roce 1998, patří mezi autorovy prvotiny. Povídky jsou opět velmi krátké, plné existenciálních pocitů hlavních hrdinů, kteří tentokrát v povídkách vystupují opakovaně. Na rozdíl od souboru *Možná, že odcházíme* jsou v *Prázdninách* uvedena celá jména hlavních hrdinů, dozvídáme se tedy o nich něco více, jsou nám svým způsobem o trochu blíže. Opět prožívají krizové situace spojené s neštěstím v lásce, pracovními neúspěchy. Typický je také pocit osamění, a to i když hrdinové mnohdy nejsou sami. Autor sám označil postavy svých děl jako „ztroskotance“. I přestože povídky místy vyznívají pesimisticky, můžeme zde vyhledat jistý náznak „smíření se“ s aktuálním stavem věcí. Blanka Kostřicová (2011) o tom napsala: „*Pro Prázdniny je symptomatická spíše snaha vyrovnat se s danou situací, zvládnout ji, přijmout.*“⁴⁶ Povídky jsou zasazeny opět do ostravského prostředí.

---

⁴⁶ KOSTŘICOVÁ, Blanka. Ztracené ráje Jana Balabána. *Souvislosti*. Praha: Sdružení pro Souvislosti, č. 1, 2011, s. 15.

2.1 Kompozice

Kompoziční uspořádání povídek je chronologické, avšak někdy se postavy (stejně jako v *Možná, že odcházíme*) obrací do minulosti, vzpomínají, často vzpomínka na nějakou událost odkrývá a vysvětluje situaci, v níž si na ni hlavní postava vzpomněla, např. v povídce *Je to jako děcko*. Ivan Satinský řídí auto, musí však na chvíli zastavit kvůli únavě. Vzpomíná, jak kdysi projížděl Buffalem. Dílo rozhodně nevykazuje nijak výraznou časovou linii, opět je důležité spíše zachycení a vykreslení jistého okamžiku.

2.2 Horizontální členění

Povídkový soubor *Prázdniny* obsahuje šestnáct krátkých povídek. Název je odvozen pravděpodobně dle jedné z povídek. Jmenovitě se jedná o povídky *Nespavost*, *Proměny*, *V neděli*, *Je to jako děcko*, *Armagedon*, *Silvestr Svinov*, *Odpoledne a večer*, *Natálie*, *Highlander*, *Vyznavač*, *Moving in to the universe...*, *Pilot*, *Prázdniny*, *Seno*, *Balkán*, *Lední medvěd Telecomu*.

2.3 Vertikální členění

Řeč postav a řeč vypravěče zde splývá. K řeči postav autor využívá spíše nevlastní řeč přímou: „*On se mě bojí, uvědomila si Pavla. Klepe se jako ratlík. Srdce mu bije. Jak směšně předstírá spánek. Odvalila se od něj a hleděla na strop.*“ (2010:116) nebo „*Tak díky za pochopení, hlesla Dana a zůstala stát s pipajícím sluchátkem v ruce.*“ (2010:140)

2.4 Syntaktická stavba

Větná stavba povídek je velice rozmanitá. Můžeme nalézt věty velmi krátké, útržkovité, eliptické: „*Na křižovatce před mosty malá benzínová pumpa. Zastavil. Chrčení ustalo. V plechové boudě u stojanů seděli tři lidé.*“ (2010:102), „*Zaklepal. V domě se ihned něco pohnulo. Šoupnutí zástrčky. Mezi dveřmi tvář staré ženy. Jako by to bylo včera.*“ (2010:118), ale i velmi dlouhá souvětí: „*Ta hezká Jeny, která už jednou žila a ještě jednou chce žít, teď dostává takové herdy do zad, že leze po čtyřech, stejně jako Pavel, který přes slzy a pokousaný jazyk nevidí nic, jen Jeny a to dítě, které spolu budou jednou mít, až tenhle sen skončí, budou spolu mít dům, aspoň byt, aspoň telefonní budku (...)*“ (2010:149) Z toho souvětí je patrné spojování relativně samostatných větných celků. Autor tím zobrazuje asociativní myšlení postavy. Věta je sice psána ve třetí osobě singuláru, ale z kontextu je zřejmé, že jde o sen, který se zdá hlavní postavě povídky.

Dalším příkladem je věta: „*Klenutí dává bezpečí hnízdům, z boků krav stoupá teplo, jejich mrva láká mouchy, nikdo nás tu neloví, (...)*“ (2010:141-142) Věty jsou pospojovány asyndeticky, tj. bezspoječně.

Vedle sdružování relativně samostatných větných celků v textu je i osamostatňování částí výpovědí: „*Až do noci si prohlížel stohy balicích papírů. Na všech byla jen jediná tvář ve stovkách obměn. Tu mužská, tu ženská. Člověk malovaný sazemi a křídou. Jediný živý ve vesmíru.*“ (2010:119) Krčmová uvádí, že velmi častý je tento prvek v řeči postav. (Krčmová, 2008, s. 312) V *Prázdninách* se osamostatňování vyskytuje spíše v řeči vypravěče, samotná přímá řeč je v těchto povídkách použita poměrně málo.

Hlavní postavy se velmi často zamýšlejí, k čemuž jim dopomáhají řečnické otázky: „*Má si uvařit ještě jednu kávu, anebo si otevřít čerstvé pivo? Neměl by řece jen zajít do kostela? Poslouchat faráře, konfidenta minulého režimu, který už je zase prelátem a přežvykuje evangelium jako žvýkačku bez cukru? Může se hříšník objevit ve sboru? Může být člověku zároveň dobře i špatně? Bůh ví.*“ (2010:100)

Dále můžeme v textu nalézt věty zvolací, v řeči vypravěče nebo v nevlastní přímé řeči postav: „*On to přežije!*“ (2010:107), „*Silvestr, jak hloupě to zní!*“ (2010:110), dále pak v přímé řeči použité k vyjádření emocí: „*Ale tetičko!*“ (2010:120), „*Tatí!*“ (2010:121), jako apel: „*Stůj pořádně, Štěpo!*“ (2010:122), „*Tak leť, pilote!*“ (2010:136), „*Ven!*“ (2010:136),

nebo vyjádření rozhořčení, vzteku: „*Ty vole!*“ (2010:146), „*Anebo ženskou, vy blbecci!*“ (2010:146).

Ze syntaktických figur se nejčastěji objevuje elipsa, nejzajímavější je elipsa slovesa: „*Děti jsou napřed a všechny čistá pyžama.*“ (2010:99), „*Že kavky rády tvaroh, to se ví.*“ (2010:99), „*Brzy ráno, skoro ještě tma, a on uprostřed ničeho s porouchaným vypůjčeným autem (...)*“ (2010:101-102).

Z typů vedlejších vět se v textu nejvýrazněji objevují vedlejší věty přívlastkové připojené vztazným zájmenem *který*: *sníh z větví, které se osvobozeny od tíhy zvedají jako ramena člověka* (2010:111), *došli k túni, která byla celá rozmrzlá* (2010:111), *noviny, které si ještě ráno nestihl přečíst* (2010:111), *silnější klacky, které Kateřina přičinlivě přinášela z lesa* (2010:112), *obytné vagony, ve kterých žijí nějací lidé* (2010:112), *pes Andy, který pobíhal mezi řadami* (2010:121), *stýská se jí po dětech, které jsou na prázdninách* (2010:114), *mladší sestry, která žije v nedalekém okresním městečku* (2010:118), *pod měděnými kotli, ve kterých se snad skutečně ještě vaří pivo* (2010:132), výjimečně můžeme v textu nalézt přívlastkové věty připojené jinak: *ramena člověka, jemuž se vrátilo sebevědomí* (2010:111), *byla to jedna z mála rodin, kde se při modlitbě ještě klečelo* (2010:126), *vyvrácený strom, jehož kořeny byly na břehu a koruna na ostrově* (2010:111), *v nedostupném obchodě, kde nemohl Jeny nic jednotlivého vybrat* (2010:147). Z hlediska frekvence vět jsou početné také vedlejší věty předmětné: *Pavel ví, že by si měli něco vážného říct* (2010:110), *Pavel se rozhodl, že vezme děti a psa na dlouhou procházku* (2010:110), *mysleli si, že je čaroděj* (2010:123), *Timoteus pochopil, že Marie ztrácí víru* (2010:127), *nemohla se upamatovat, že by je od někoho dostala* (2010:138), *nevidíš, že se trápí?* (2010:149)

Z ostatních druhů vedlejších vět byly vedlejší věty příslovecné časové: *Když je člověk jednou zahlédl, musel se už dívat jenom na ně* (2010:135), *říká jí, když si všimne* (2010:148), *když položil ruce na stůl* (2010:135).

2.5 Hláskoslovná a morfológická stavba

Prázdniny nevyužívají příliš často přímou řeč, proto se v tomto povídkovém souboru vyskytuje podstatně méně hláskových a tvaroslovných změn než v předchozí knize. Autor v obou z těchto textů využívá mnohem více spisovný jazyk. Příznakové hláskové a tvarové jevy se vyskytují zřídka, a to především v přímé řeči. Vypravěčská část je, až na výjimky {v 7. p. pl. unifikovaná koncovka – *ma: nehtama* (2010:138)}, obecněčeskými či nářečními změnami „neposkvrněná“.

Můžeme zaznamenat nevytvoření přehlásky *’u* na *i*: *chceš kašu?*(2010:119), *nějakou práci* (2010:119), dále se objevuje unifikující koncovka – *ý* pro všechny rody: *veselý lidi* (2010:135), *já si koupím jiný* (2010:135), *ve kterým patře* (2010:123), *nějaký hlavy* (2010:119).

Vyskytují se slovesa *chtít* a *být* v těchto tvarech: *nechcou napít* (2010:136), *su hnusná* (2010:138), *nejsu dost dobrej* (2010:136), *já su jen obyčejnej pilot* (2010:135). Objevuje se také změna obecněčeská, a to *z – ý* na *– ej*: *dost dobrej* (2010:136), *ožralej* (2010:122), *nešťastnej člověk* (2010:123). Spojení *držely domácnost v jakéms, takéms pořádku* (2010:127) z hlediska významového znamená, že pořádek v domácnosti byl dostačující.

Z tvaroslovného hlediska však můžeme pozorovat zvláštnost ve stažených tvarech *jakéms, takéms*. Ten se dále objevuje ještě ve spojení *takys to mohla říct včera* (2010:140), v tomto případě jde o stažení slovesa *být* ve spojení *taky jsi*, v prvním případě jde o stažení neurčitého zájmena *jakémsi*, přičemž – *si* je tzv. postfix. *Jakéms, takéms* je spisovné slovní spojení, které je synonymní např. ke spisovnému *jakž takž*. Podle Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost (2001) obě spojení znamenají *celkem obstojně*. Další tvaroslovnou zvláštností je výrok pilota v povídce *Pilot*: „*Napi se a nesar mě!*“ Zde se jedná o neortoepickou výslovnost, tj. nedbalou výslovnost.

2.6 Lexikální stavba

Lexikální stavba díla je vcelku různorodá. Avšak někdy nevykazuje dostatek příkladů daného typu příznaku, proto jsem se rozhodla shrnout tuto kapitolu a uvést nejzajímavější příklady.

Stejně jako v *Možná, že odcházíme* se i v *Prázdninách* vyskytují anglicismy, jejichž pravopis si autor upravil tzv. „k obrazu svému“. Původní anglické názvy počestil, v textu tato slova působí velmi atypicky. V povídce *V neděli* Pavel Nedostál popisuje ráno, kdy hlídá své děti a čeká na jejich probuzení: „*Za chvíli vstanou a pustí si ty hrozné dyznejovky.*“ (2010:98), dále se objevuje ještě spojení *znělka dyznejlandu* (2010:98). Je zřejmé, že autor zde naráží na kreslené seriály Američana Walta Disneyho. Ze spojení *hrozné dyznejovky* patrně vyplývá negativní postoj, který autor přenesl i do psané podoby slova, pojem *dyznejovky* může na čtenáře působit poněkud „nesympaticky“ ať už k nim zaujímá jakýkoli postoj (i přestože to nemusel být autorský záměr). Další anglické slovo zapsané tak, jak ho vyslovujeme, se vyskytuje v povídce *Highlander*. Název povídky představuje film. Syn se ptá otce: „*Tati, o čem byl ten film? Ten hajlendr?*“ (2010:123), v takovéto podobě se dané slovo vyskytuje pouze jednou, pravděpodobně pro naznačení výslovnosti nebo jako grafické ozvláštňení slova. Výslovnostní podobnost s anglickým výrazem *porridge* (ovesná kaše) vykazuje výraz *poryč* (2010:119). V textu označuje, stejně jako anglický výraz, ovesnou kaši. *Láhev kokakoly* (2010:142) – další původem americký „výrobek“, který je v textu zapsán počestěle. Dále můžeme najít v textu germanismy jako *halt*⁴⁷ (2010:148) nebo *špiritusu*⁴⁸ (2010:134).

Kladná expresivita se objevuje ve slovech týkajících se dětí: *obličejik* (2010:115), *prstík* (2010:115), dále jako výraz ironie ve větě *to je teda rodinka* (2010:112), deminutiva věcí naznačující velikost: *větvičky* (2010:111), *vagonek* (2010:112), *dvířka* (2010:115). V textu nacházíme také hypokoristika (jména domácká): *tatí* (2010:121), *tetičko* (2010:118), *Štěpánku* (2010:106).

Byla nalezena slova s pejorativním příznakem a vulgarismy: *ohřát si hubu* (2010:101), *chlastal* (2010:107), *ožralej* (2010:122), *hovna* (2010:122), *neser mě* (2010:136), *kurva!?* (2010:136), *hnusákovi* (2010:137), *vy kurvy* (2010.136), *seru na džus*

---

⁴⁷ Z něm. *Halt* zastav

⁴⁸ Lih. Z něm. *Spiritus*

(2010:138), *svini* (2010: 145), *pizda* (2010:149), *zhovadilosti* (2010:110), *do prdele* (2010:123), *tihle sráči* (2010:136).

Nespisovné výrazy se objevují v textu velmi málo, byly zaznamenány výrazy jako *fízlové* – hanlivé označení pro policisty (2010:107), *lampasáci* - vojáci (2010:107), *luftákům* - rekreantům (2010:142), dále univerbizované výrazy tenisový míč - *tenisák* (2010:122) a auta značky Škoda - *škodovky* (2010:101).

Z hovorových výrazů se vyskytují tato slova: *holka* (2010:105), *klukovi* (2010:106), *kumpány* (2010:108), *vyhazov* (2010:108).

2.7 Nepřímá pojmenování

Výskyt metafory či personifikace je tomto textu řídkší, proto se o nich zmíním jen stručně a jako samostatnou podkapitolu vyčlením pouze přirovnání.

Metaforické spojení *smutkem zkrásnělýma očima* (2010:127) vykazuje dva prvky- smutek a krásu- které dohromady působí velmi poeticky, zřejmá je i jistá dávka melancholie. Další spojení, v nichž můžeme tušit metaforu je *se slova slévala v podivný klokotavý zvuk* (2010:128), *semena života* (2010:131), *vzduch (...) zahuštěný únavou ze života* (2010:110), *vlak z Ostravy umytý ranním světlem líbezného moravského kraje* (2010:147). V povídce *Moving into the universe* dvě hlavní postavy sledují Hale – Boppovu kometu a popisují jí takto: „*Má hlavu z ledu a kamenů a za sebou táhne chvost z prachu a plynů.*“ (2010:131). Personifikaci nacházíme ve větě *kde z rezavých listů vykukovaly zaprášené domky a průmyslové stavby* (2010:144) nebo *vzpomínky se vtírají s nebezpečnou naléhavostí* (2010:117).

2.7.1 Přirovnání

I v tomto povídkovém souboru se objevují velice originální a zajímavá přirovnání, charakteristická pro Balabánův autorský styl. V textu byla nalezena tato přirovnání: *krajina šedá jako kresba na betonu* (2010:148), *byla vyzáblá jak mumie* (2010:149), *připadá si jako kavka* (2010:100), *hleděl dál nepřítomně jako buvol na křoví za škarpou* (2010:101), přirovnání *je to jako děčko* (2010:103) je dokonce titulem jedné z povídek, několikrát se v textu opakuje. Dále např. *ztracený jak v nejtemnějším světě* (2010:106), *klepe se jako ratlík* (2010:116), *dýchá těžce jako řeka tekoucí nedaleko* (2010:121), *vypadali jako hrdinové počítačové hry* (2010:121), *stojí jako padající bříza* (2010:118), *Pavel sestupoval mezi tichými řadami, jako by si krácel pro Řád práce nebo pro Oscara* (2010:121), *vypadal jako mrtvý* (2010:121), *brada mu cukala jako nějaký neposlušný orgán* (2010:134), *kořalku polykal jako nůž* (2010:134), *oni se svírají jako pěst, z níž už nesmí uniknout ani kapka krve* (2010:132), *táhne ho za bundu jako psa* (2010:123), *Štěpánova noha hrabe jako ojnice* (2010:122), *září matně jako planety* (2010:123), *v bolavé hlavě jí praskalo jak v nevytuněném rádiu* (2010:138), *životem koulel jako špinavý tenista* (2010:122), *aby jim ten život zas jednou řezal, jak žiletka, když stahuje včerejší vousy z dnešní tváře* (2010:143),

všeho zbavená a prázdná jako břicho po potratu (2010:140), krásná jako Francouzská (2010:147), se vždy vyrojí jako hejno malých dětí (2010:114).

Můžeme nalézt také několik metaforických přirovnání za sebou, spojených asyndeticky: *Tak se to leskne jako kraj pánve, jako mosazná klika, jako slunce tekoucí po mokré střeše (2010:139).*

V některých přirovnáních se objevují expresivní (někdy až vulgární) výrazy: *špinaví jako prasata (2010:122), připadá si jako nějaká kurva (2010:116), život posraný jako sovětské Pobaltí (2010:148).*

ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo porovnat na základě jazykové analýzy dva povídkové soubory Jana Balabána z hlediska syntaktického, hláskoslovného, tvaroslovného a lexikálního.

V teoretické části jsem se věnovala funkčnímu stylu umělecké literatury, v krátkosti jsem zmínila pojem intertextuality v uměleckém díle, neboť pro rozbor souboru *Možná, že odcházíme* byl tento fakt důležitý. Poslední bod teoretické části obsahuje stručný medailon o autorovi a jeho další tvorbě.

V praktické části jsem se zaměřila na samotný rozbor děl. Z hlediska syntaktického jsou obě díla velmi pestrá. Můžeme nalézt jak krátké, strohé věty, tak dlouhá souvětí. Velmi často se objevuje spojování relativně samostatných větných celků, což souvisí s asociativním myšlením postav. Z hlediska spojování vět či několikanásobných větných členů se často uplatňuje syntaktická figura asyndeton, tj. bezspojecné přičlenění. V povídkovém souboru *Prázdniny* se o něco více vyskytují eliptické věty, které přechází až do větných ekvivalentů. Velmi příznakově v tomto případě působí elipsa slovesa. Z vět vedlejších převládají v obou textech věty přívlastkové a předmětné. Syntax obou povídkových souborů je velmi podobná.

Hláskoslovná stránka textů vykazuje v obou případech obecněčeské hláskové změny $y > ej$ *předmět doličnej* (2004:84), *pokřtěnej* (2004:85), *nešťastnej člověk* (2010:123) nebo $e > y$ *plný kecky* (2010:83), *ve kterým patře* (2010:123). Tyto změny se vyskytují v malé míře, v textech slouží k tzv. aktualizaci. Oba soubory jsou zasazeny do prostředí Ostravska. Postavy nezastupují žádný konkrétní dialekt. Některé hláskové změny pomáhají čtenáři lokalizovat místo, kde se děj odehrává, např. *chceš kašu?* (2010:119) – zde neproběhlo provedení přehlásky $u > i$, tento jev je typický právě pro lašskou oblast. V *Prázdninách* se tyto změny vyskytují více.

Lexikální výstavba textů je také poměrně různorodá, v textech můžeme zaznamenat nespisovné výrazy, slova s expresivním příznakem kladným (deminutiva, hypokoristika) i negativním (pejorativa, vulgarismy). Výraznější jsou expresivní výrazy negativní – autor je užívá ve vypjatých a emotivních situacích, často jimi vyjadřuje postoj vůči lidem, společnosti. Vulgarismy mohou být také ukazateli samotného sociálního postavení hlavních hrdinů. Zajímavé a charakteristické pro Balabánův autorský styl jsou anglicismy s českým pravopisem, opět se tento jev vyskytuje v obou dílech.

Důležitým prvkem v dílech jsou obrazná pojmenování, přičemž nejvyšší zastoupení mají přirovnání. Povídky jsou jimi doslova „protkány“. Čtenáři pomáhají identifikovat se s postavou nebo s daným jevem, který se autor přirovnáním snaží přiblížit.

Rozdílným prvkem mezi oběma díly je intertextovost patrná v *Možná, že odcházíme*. Nejedná se pouze narážky na pretext, nýbrž i o aluzi neliterární (výrok Galilea). Ve všech jazykových rovinách obou povídkových knih byly nalezeny společné prvky charakterizující svébytný a originální autorský styl, který jsme schopni pro přečtení několika povídek identifikovat.

POUŽITÁ LITERATURA

URBANOVÁ, Svatava. Otevřené návraty v prózách Jana Balabána. URBANOVÁ, Svatava a Iva MÁLKOVÁ. *Souřadnice míst*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, Ústav pro regionální studia, 2003, s. 104-116. ISBN 80-7042-632-2.

CHLOUPEK, Jan et al. *Stylistika češtiny*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, 296 s. ISBN 80-04-23302-3.

ČECHOVÁ, Marie et al. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 381 s. ISBN 978-80-7106-961-4.

BEČKA, Josef V. *Česká stylistika*. 1. vyd. Praha: Academia, 1992, 467 s. ISBN 80-200-0020-8.

KOSTŘICOVÁ, Blanka. Ztracené ráje Jana Balabána. *Souvislosti*. 2011, č. 1, s. 13-19.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. 2. dopl. vyd. Praha: Academia, 2001, 647 s. ISBN 80-200-0493-9.

Příruční mluvnice češtiny. 2. opr. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, 799 s. ISBN 80-710-6134-4.

HOLUB, Josef a Stanislav LYER. *Stručný etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967, 799 s. ISBN 14-304-67.

BALABÁN, Jan. *Možná že odcházíme*. 1. vyd. Brno: Host, 2004, 136 p. ISBN 978-807-2941-186.

Prázdniny. BALABÁN, Jan. *Povídky*. 1. vyd. Brno: Host, 2010, s. 91-147. ISBN 978-80-7294-396-8.

OTRUBA, Mojmír. *Znaky a hodnoty*. 1. vyd. Praha: Český spisovatel, 1994, 249 p. Edice Orientace (Český spisovatel (Firm)). ISBN 80-202-0464-4.

CUŘÍN, František et al. *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964.

INTERNETOVÉ ZDROJE

www.janbalaban.cz

<http://www.evangnet.cz/>

<http://slovníkceskeliteratury.cz>

<http://nase-rec.ujc.cas.cz/>